

Ժ
ՀՈԳԵԳԻՇ

Ա.

Բանդագուշանք մը կը լըլկէ զիս յաճախ ։
Դարձած եմ ցուրտ մեռելոսի անկնկան ։
Անա մարդիկ կը պատրաստեն սեւ դաղաղ ։

Կը մըմըման զիս կը տանին գերեզման ։
Ո՛հ խոր զիշեր ։ աչերըս բաց՝ ի դուր անդ
Կը փափաքեմ ժանտ արևու մը ծագման ։

Եւ վերջնագոյն անյուսու թեան մուծն անկող,
Փընտթեան հոտ մը՝ կը արորեն զիս բուր ։
Ու կը հըծծէ մօտըս ճըճի մը մեղմեղ ։

Ա՛խ կը սկըսի զատանցել միտքըս մոլոր ։
Ստեցի՛ն ։ չըլայ մահու անդորըր խաղաղ ։
Կը գողգողեմ, կը բեկեռնմ բիր խողոտ ։

Բանդագուշանք մը կը լըլկէ զիս յաճախ ։

Բ.

Ա՛խ անխընայ չարչարեցին զիս մարդիկ ։
Կ'ատեմ գանոնք ։ Կը մղեցնիմ դայրազին ։
Խոնչպէ կըրնամ հիմայ նընջիլ հանդարտիկ ։

Կեղեքեցին զիս ։ հիւանդի մը հողին ։
Ախորժելով ուրախութեամբ զաղբալից ։
Չարչարեցին եւ կոպտարար հեղինեցին ։

Որչափ կըրցան՝ սուր վիշտ տըլին, սուր կըսկիծ ։
Կամաց կամաց ըսպանեցին եւ ապա
Թաղեցին զիս ։ Ո՛չ ոք եղաւ կարեկից ։

Ինչո՛ւ զիս հոտ դըրին՝ այս վիշտ հիմայ ։
Ես գուրս պիտի ելլեմ ։ Պիտի զարնու բիշ ։
Թող քուս ըլլայ աշխարհ՝ Հօգիս պիտի դայ ։
Ա՛խ անխընայ չարչարեցին զիս մարդիկ ։

Գ.

Դեղին կատու քըստմընեցաւ խոյս տըւաւ ։
Վըտիտ չընեն կը կաղկարծեն լուսնին տակ ։
Կը խանդարեն լըռութիւնն՝ ահ անբեւ ցաւ ։
Ամէն գիշեր զէմքըս խալած, կասկուտակ,
Բաղքին մէջ ժուռ կուգամ, նեխած Հողի շէկ ։
Չարհուրեցե՛ք մերկութեանէս այլանդակ ։

Հացե՛ք կանա՛ք՝ փախէ՛ք, մարդիկ, գողացէ՛ք ։
Այսպէս ամէն տեղ զիս պիտի տեսնէ՛ք դուք ։
Պիտի ճըլէ՛ք ։ Դուք գիս բրեք թըշուառ, հէք ։

Ես ամէն տուն պիտի մըմնեմ անշըշուկ ։
Պիտի մըլկի՛ք, եւ ես՝ ճիւղաղ մարդազաւ՝
Պիտի տանջիմ ըլձեզ ։ Մեռի՛ր ։ Ինչ ո՛ւր վիժուկ ։

Դեղին կատու քըստմընեցաւ խոյս տըւաւ ։

Դ.

Կ'ատեմ ըլձեղ, ա՛ն թածաներ, ա՛խ կ'ատե՛ր,
Սմէն գիշեր պիտի սոսկաք, պիտի դամ՝
Պիտի ելլեմ գերեզմանէս չար, զըժխեմ ։

Ձեմ երկընչիւր ձեր զէնքեքէն անըղգամ,
Ձեմ երկընչիւր ձեր գամբոնեքն կատաղ ։
Ես պիտի դամ՝ հողի դաման, ժանտ, չարկամ ։

Ինծի համար ըսի՛ք՝ Մեռաւ, կը նեխի ։
Բայց ո՛չ Դեռ ողջ եմ, վատե՛ր, զիս մի՛ խոտէք ։
Ի դուր ինծի բռնալ տըլիք դաղազին ։

Մինչեւ որ զիս յօշ յօշ չընէք, ծայրատէ՛ք,
Կոռափնատէ՛ք՝ պիտի ոռնաւ ձեզի զէմ ։
Ամէն գիշեր պիտի սոսկաք սըրտաբեկ ։

Կ'ատեմ ըլձեղ, անթածաներ, ա՛խ կ'ատեմ ։
ՎՍՀՐԱՄ ՍՎԱՃԵԱՆ

~*~

Կ Ո Յ Ր Ե Ր Ը

Ահաւոր, խորհրդաւոր էակներն են անոնք ։
Ռամիկ մարդկութիւնը արգահատանքով կը
գրտէ անոնց դանդաշկոտ անցքը կեանքին եւ
գերեքն ։ Եւ սակայն անոնք վեհազոյն արուա-
յայտութիւնն են մարդկային զէմքին ։ Այդ
խարխալիղները, զոր անք պակասաւորեն կը
համարինք, թերեւս ամենէն մօտեցածներն են
կատարելութեան ։ անոնք Ուրուականին կը
հասնին, Մարգարէն կ'իբրազործեն, անոնք են
որ կը տեսնեն ։

Ստուերով պարթմուած հօգիւներն են անոնք ։
Իրենց կեանքը գերիվեր է հասարակ կեանքեւ-
րէն, ինչպէս գիշերը՝ իր քօղարկեալ ան-
հունութեամբ՝ տուընջեան պոռոտ փաղկոսմէն ։
Ազէտքին ազնուական պատկովը ճաճանչաւո-
րուած են ։ Եւ անոնց փաղ գիմակին ետեւ
զադոնիքին նշոյլը կը պլլալայ ։ Գիւլիսին
բարձր, ու պարապ աշուընին զէպ ի վերին
պարապը սեւեռած, կ'անցնին՝ նուիրաւ ։

կան դառնագույն թխններով, ձեռքերնին դեպ առաջ կարկառուն՝ կարծես օրհնելու համար:

Վար չեն նայիր, կը թռնին արհամարհել վրասանդը, կը սահին օդին մէջէն, դէպ ի վեր, դէպ ի հետեւ, անհրեւոյթ նպատակներու ձգտելով: Չեն տեսներ իրերը, ազատ են կեանքին մակերեսը տեսնելու զգուշանքէն. բայց դէպ ի ներս, գործած նալուածքը ունին, իրերու ներապրին կը տեսնեն, հորիզոնէն անդին կը նային. անոր համար անոնց դէմքը հանգարտ է եւ աշուրնին պահած. մեծ բաներու, ականատես ըլլալու ձեւ ունին. իրենց մութին մէջէն հակայական տեսիլներ նշմարելու են. չեն խնայար:

Անոնց անցքին առջեւ եւ երկրորդած յարգանքով կանգ կ'առնեմ, որպէս թէ տարօրինակ քուրմերն ըլլալին եղբայական պատմութեան մը որ կը կատարուի ի պատիւ իմ աւար-իւստեան:

Բանաստեղծները զանոնք իրենեւ մեծագոյն գործադները նկատեցին. ոմանք զանոնք պատկերացուցին իրենեւ արհաւիրքի դէմքեր, ուրիշներ՝ իրենեւ ցաւի դիմակներէնոր ժամանակներու շնորհիւ է մանաւանդ որ այս տեսողութիւնը ունեցաւ. անմիջական վախճաններու, կարճատեսի դիմադրուելու, սահմանափակ մտահոգութեանց օրերու մէջ, կոյրը երեւցաւ իրենեւ գերագոյն զրկուածը, իրենեւ ողորմելի ագէտը: Ի մէջ կոյրերու վրայ չեղող գործի մը մէջ, Միսաքեան այդ բոլոր ողբերկու երգերուն խառնուրդով ըրած ըլլալ կը թուի երբ կը ցուցնէ, ապրաքացող աղջկով, կոյրը, որ «Ժամնոքամած խաւարի մէջ» խաւարամած ու աննարակ երեւակայութեամբ թափառական, ամէն քայլափոխի վերանաւ կորուսեան մը վախով զլուխը կորացած, ուսերը կծկած եւ ձեռքները իրմէ առաջ կարկառած ու աջ ու ձախ տատանելով, անտուգութեան մէջ անծանօթ եւ փախտական՝ ապաւէն մը կը փնտռէ, եւ ասանկ կ'ասկածը, վաւաքը, տարակուսութիւնը, տագնապն ու արհաւիրքը իր չար ոգիներուն պէս ամէն տեղ իրեն հետեւելով, լեռեցիկ ու անգաւազան շարժմանը մը ընելու. վնասութիւնը սրտին տիրել, զեկն ու կողմնացոյցը կորստած եւ քրքրիկներու մէջ ամպապատ սեւ զինքի մը տակ ծփացած նաւու մը պէս ոչ ինքզինքն ինտուր ուղղելիքը գիտէ եւ ոչ հասնելիք նըպատակը:»

Այդ արեւելքը եւ այդ արգահատանքը Պոէզիւն ծայրայեղ ներուժով արտայայտեց:

տալայտած է իր պարհուրելի նկարին մէջ ուր կը 'ժեպայացնէ Ռեհտաբանին կոյրերը որոնք իրար քաշելով խորիքատար կը գործեն: Մղձաւ անջայքին զէմքեր են, կուրուկեան այլ-լուպան երեւոյթներու մանրակրկիտ նշանակութիւնով, որոնք ետեւէ ետեւ դէպ ի վիճը կը խուսեն, զէմքեր՝ կարմիր խոռոչաւոր աչքերով, կանաչորակ ուռուցիկ քիթերով, կամ մեծ դասարկ ակնակապիճներով, ամենքն ալ՝ ողորմ ու միտմոտ անհնգութեամբ՝ դէպ ի անդու: Նոյր երկնցած, Ոյգ նկարը կոյրերու համար արգահատանքին ամէնէն հզօր մէկ արտայայտութիւնն է, եւ մեծագոյն սրբապղծութիւնն ենքէն մէկը կուրուկեան աստուածային խորհրդանշանին զէմ, որովհետեւ անիկա խղճուկ, գոհնիկ, ծիծաղաշարժ ու զաղկը ներկայացուած է հոն, եւ որովհետեւ արուեստագէտը չէ հասկցած որ այդ երազի մազնիւրացած նալուածքով մարդիկը շատ աւելի զեղեցիկ են քան նոյն պատկերին խորքը գեղջուկ զաշտալայրին մէջ իր խղիւրը խաղաղիկ արածող ապուշ հովիւն:

Պոսլէն, որ իրերու թաքուն երեսը տեսնելու ձգտող միւսք մըն էր, կոյրերու վրայ իր հնչեակին մէջ արգահատանքին կը խառնէ տեսակ մը հիացում, կը նկատէ կոյրերը անուշ բայց եւ վեհաշուք:

... քստմեծ ի՞նչ անուշ...
խառնակներու նման, գրեթէ ծիծաղաշարժ,
Աշուր, եղապան՝ ինչպէս գիշերաղջիկները.
Իրենց մաշու ակնազունները չեն գիտեր ուր ինչ տեսնելու
իրենց աչքերը, որոնցմէ թաւած է աստուածային կայծեր,
իրոքն ինչ հետաքննալիք, դէպ իրեկները բարձրաձայն
երբեք մարդ տեսած չէ որ դէպ ի սալաքարերը
երազկոտ կերպով՝ հակին իրենց ծանրացած գլուխը:»

Բայց մարդկային միտքը ամփոփման ու ներքնայնացուցութեան ոլորտին դառնալու վրայ է. խորհրդիկն հովը նորէն անցած մեր յաւակնոտ քաղաքակրթութեան վրայէն. անծանօթին հիւանդութիւնը վերականգն. վաղը կոյրերը նորէն պիտի կանգնեն պատկառանքի պատուանդանին վրայ որուն արժանի են: Պիտի նորէն հասնինք խորքաթափանց դիտողութեանը հիւսններուն, որոնք շատ բաներու մէջ իրաւունք ունենին. անոնք կոյրերը աստուածացուցին, անոնք հասկցան որ արաքսիկ կուրուկիւնը նշանակն է ներքին տեսողութեան. կոյրը, ըսին, ան է որ աչքերը գոցած է նիւթին՝ որպէսզի հողին տեսնէ, Հոնքը կոյր երեւակայութիւնն է եւ կոյր էին՝ պատմուհին:

չատիրը սիրելիլաներէն որունք ապագան կը տեսնէին : Այդ մտածմամբ՝ անշուշտ՝ դատարկ աչքեր տուին իրենց աստուածներու արձաններուն , որպէսզի անոնց մեծութիւնը խորհրդապատկերեն այդ վեհափառ պարագով ուր անոնք կրնայ սղմիլ :

Կոյրը տեսանողն է . Կոյրը ստեղծագործն է . իր փրկարար խաւարովը դռնիկ արտաքնութեւնէն անշխտուած , անիկա մարդոցմէ ամենէն ատակն է ինքն իսկ իր հողիովն իր տիեզերքը ստեղծելու : Ան արեւեհեր կ'երևակայէ մեր տեսածէն աւելի գեղեցիկ . ան զարուհներ կը զգայ որոնց վրայ մինքն զազափար չուներք , մուծիին մէջէն անիկա Աստուած կ'ընդունշմարէ : Դիտակաւոր որ ականջը կը խցէ փողոցին աղմուկներուն եւ նիւթին իսկուծիւնը թափանցելու կը հետապնդի , բանաստեղծը որ սա տիգրը կը մոռնայ եւ աստղերուն կը սիրահարի և հերոսը որ զազափարի մը համար մահուան գիրկը կը նետուի , ձգտողներ են դէպ ի վսեմ Կուրուծիւնը . անոնք աչուրնին ցոց մարդիկն են որ հետուն կը տեսնեն :

Տեսնուածին հրապոյրը , շօշափուածին փայլը , գիտցուածին քաղցրութիւնը ոչինչ են երեւակայուածին , ստեղծուածին , խորհրդաւորին գեղեցիկութեանը քով : Ո՞ր ծաղիկը պիտի հաւասարի միատրեական վարդին որուն համար ամբողջ ամբողջութիւն մը կարօտակէզ հալեցաւ : Աստղերուն ամենէն անուշները անոնք են որ անտեսանելի տիեզերքներուն մէջ կը ժպտին : Նրկրի աղջիկներուն ամենէն գեղեցիկն աչուրները այնչափ գեղեցիկ չեն որչափ ներքին նայուածքը կոյր աղջկանը որ իր մահուաներուն յաւիտեական սուրբին մէջէն աշուտ չափ քաղցր ու խորին սիրով մը կը սիրէ :

Ամենէն բարձր յուզմունքներուն ատեն , աշուրնիս կը գոցենք , իրաժշտութեան ասուսուտին տակ , սիրոյ գերագոյն գողին մէջ , կամ երբոր մեծ ցաւով մը գիշողանք մեր կոսիկը ինքնին վար կ'իջնեն , իրերը կը սքողուն մենէ , մենք մեր հոգիին հետ մինակ կը մնանք , վայրկեան մը Կոյր կ'ըլլաւք :

Ու բոլոր տիպարներուն մէջ ուր մարդկութիւնը կ'ամբողջուի ու կը պատկերաւաչ , ամենէն մեծը տիպարն է իրկապաւն , որուն աշուրն կեանքը իր պսակն ընդունեցաւ արիւնոտ խաւարին մէջ աւարտելով . անիկա իր էութեան բարձրագոյն ընդլայնումն հասաւ երբոր ա-

շուրնիրը փոքից , թափառողից տուր ձեռք առաւ ու ճամբայ ելաւ դէպ ի անծանօթ ու մոռալ հորիզոնները : Տիպարներուն տիպարն է ան . մեծ Կոյր . ան որ կեանքը ամբողջ ապրեցաւ . ան որ կեանքին մէջէն արգէն մահը հասկցաւ : Կոյր մուրացկանները որոնք կ'անցնին մեր ճամբաներէն , մեր բարեկեան գանին մէջէն իրենց ողբը պաշտօնելով , անոր զէմքին յաւիտեական շարունակութիւնն են : Անոնք կեանքին ընդերքը կը ցուցնեն մեզի , անոնք մեզի կը յիշեցնեն ինչ որ չենք գիտեր եւ . ինչ որ կ'ուզենք մոռնալ . անոնք մենք կ'ըսեն թէ մենք ամենքս քաղցրներն ենք , մութին մէջ , ողբին օրորովը , դէպ ի հեռաւոր հանգրուանները , մինչեւ որ հասնինք վերջնական մթութեան , մինչեւ որ մահենք մահուան խաւարին մէջ , ուր թերեւս պիտի հասկնանք ինչ որ հոս չ'հասկցանք :

ՏԵՐՎԻՆ

ԳԵՐԲՄԱՆ, ՔԱՍԿԱՅԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՏԱՃԱՅՄԱՆՈՒՄ (*) ԵՒ ՆՈՐԱ ՆՇԱՆԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՇԱՐ . (**)

Հարց է առաջ դալիս , ի՞նչ նշանակութիւն ունի Հայերի համար Գերմանիայի ներկայ տոնակեանք քաղաքականութիւնը , իայց սուրանից առաջ մի ուրիշ հարց է առաջանում . ունի՞ , կամ՝ կարո՞ղ է այդ քաղաքականութիւնը առնառաքով ունենալ որ եւ է լուրջ նշանակութիւն :

A priori, Գերմանիայի երևույն զարմահատանում արժանի է ուշադրութեան՝ ամենից առաջ այն պատճառով , որ արեւելեան հարցի վիճակն մէջ խառնուում է մի նոր պետութեան իսկ թէ՛ օրջանն նշանաւոր տարր կը հանդիսանայ Գերմանիայի Թրքաց գործերի յառաջագման եւ լուծման մէջ , այդ ցոյց կը տայ ապագան : Այժմ կարելի է միայն մի քանի թեր ուղէմ կշառադատութիւններ բերել :

Տաճկական գործերի մէջ ներգործական միջամտութիւնը — Գերմանիայի համար բոլոր-

(*) Նախորդ յօդուածի մէջ (տես «Առաջիտ» 1899 թիւ 12) «Տաճկահայաստանի փոխարէն հարգաւոր է կորցալ օճաճկաստանի , հմմտագետ , հոյն էջ , սիւնակ բ . , տող 24 , ճճառնուածի փոխարէն օջանաշուածի :

(**) Տես «Առաջիտ» 1899, թիւ 12 :